

EÖRSI LÁSZLÓ

MÍTOSZOK HELYETT – 1956

(Norán Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003. 388 o.)

Eörsi credója egyértelmű és nem is új: „... a tények megismeréséhez – legalábbis kutatási témakörömhöz, az alulról induló 56-os fegyveres mozgalmak történetének rekonstrukciójához – elsősorban a levéltári forrásokat használom fel. ... Évek óta mindinkább meggyőződésemmé válik, hogy ezek valóságartalma nagyságrendekkel megbízhatóbb, mint a szóbeli visszaemlékezések összessége.” Új viszont több vetületben is, hogy leírásaival, közléseivel vitát provokál, nézeteket ütköztet. A mítoszok és a legendák genezisést és azok cui prodestjeit kevésbé tárja fel. Mindezzel kapcsolatban saját helyét és feladatait, az elvégzendőket világosan látja. Historiográfiát is ad, s a recenzius örömét fejezi ki – egyebek mellett – a Berki Mihályról szóló megállapítás miatt. Csehov Kaméleonja nem véletlenül kínál itt némi párhuzamot. Dudás Józsefről mini biográfiát tesz közzé. Néhol szintézis a mű, máshol monográfia.

A szerzőt korábban többször elmarasztalták, mert a mikro-történetírás műfajában mozgott a legotthonosabban. Ezen most túllépett „A forradalom kirobbanásától folyamatosan újabb és újabb felkelő csoportok alakultak az egész főváros területén. Összlétszámuk mintegy 15 000 főre tehető. Tagjai főleg fiatal munkásokból, segédmunkásokból rekrutálódtak, akiket meghurcolt, megkeserített, megalázott a sztálinista rendszer. Az idősebbek közül többen megjárták a szovjet fogolytáborokat is. Többségük egyetértett a forradalom követeléseivel. A 8 évig tartó terror tapasztalatával a diktatúra megszüntetéséért és az ország függetlenségének kivívásáért fogtak fegyvert. Döntő többségük elég homályosan definiált »igazi szocializmust« akart, és a restaurációnak minden formáját elvetette. Mások inkább kalandvágyból, fegyverbirtoklásért, későbbi érvényesülési lehetőségekért csatlakoztak a forradalmárokhoz. Tevékenységükre – különösen a forradalom első napjaiban – főleg a spontaneitás volt a jellemző, hiszen távolról sem a legtudatosabb, legtájékozottabb társadalmi rétegek vettek részt a harcokban.”

A szerző persze új könyvében nem váltott műfajt; az információkat olykor értékelés nél-

kül hagyja. Így kommentárral kísérhette volna, milyen végtelenül primitívek voltak a Kremlben döntéseket hozók, például Furceva, de Zsukov is. A sor akár Bata Istvánnal is folytatható.

Azt egyébként már itt szeretné a recenzius megjegyezni, hogy a szerző a Zsukov-jelentések információs hibáinak csupán egy részére utal, pedig azokból fontos következtetésekre lehetett volna jutni a szovjet jelentő rendszer sajátosságait illetően. A november 6-i Zsukov-jelentésben olvashatjuk: „... Horthy egykori palotája közelében mintegy 1500 főnyi lázadót zártak körül”. Másnap: „... a város nyugati részén, Horthy egykori palotája környékén csapataink folytatták harcukat az ellenállási góc megsemmisítéséért.” Persze, a Széna tér nem is volt olyan messze a Vártól.

Máshol is feltűnik, hogy a szerző nem járja körül a születőt és a szülést. Kutatási mélysége minden nehézség nélkül lehetővé tette volna, hogy feloldja annak genezisést, amit a 15. oldalon ír: „... a nyugati, illetőleg az ENSZ-segítség csupán illúzió maradt...” Ismert, hogy a budapesti lakosság egyes köreiből még azt is számolták, hány óra alatt érhet Kéthly Anna New Yorkba.

A recenzius kevésbé hiba-, inkább hiányjegyzéket készített: nem nyilatkozik például a szerző arról, hogy Kádár november 2-i, Moszkvában mondott értékelése zagyyva és zavaros volt-e, avagy politikai mesterdal. Az is inkább a hiánylistára tehető, hogy az ÁVH-s, a rendőri és a katonai erők összetételénél elmaradt az árnyalás.

Amit a Molotov koktéll előállításáról és alkalmazásáról ír, kitűnő, az viszont kár, hogy csak az apparátusban cáfolja Rudakov alezredes közlését, miszerint a november 5-i 6–7 óras harcban a Móric Zsigmond körtéren egy szovjet légideszant alakulat 140 katonája az ellenállók fegyvereitől esett el, vagy sebesült meg. Azt is a harcászattörténeti bizonytalanság műfajába sorolhatjuk, hogy a kőbányai harcok során, „... főleg az Éles saroknál 6-án ismét rekviráltak fegyvereket a katonáktól, amelyeket a légitámadások esetén is felhasználtak.”

A 17 000 sebesült említése túlzottnak tűnik, bár a két világháború halott-sebesült

arányait inkább ismerő hadtörténész a polgári lakosság veszteségeivel még a nagyvárosokban is – Varsó, Sztálingrad, Budapest, Berlin – csak másodlagosan foglalkozott.

A szerző – egy szereplőt idézve – azt írja: „... már a Horthy érában is működött egy Függetlenség kurzuslap és nem szerencsés, hogy egy forradalmi újság ugyanilyen néven jelenik meg.” A Függetlenség nem egyszerűen kurzuslap volt. Gömbös miniszterelnök hozta létre, sok pénzt költött rá. Az persze már hatósági idiotizmus volt, hogy a visszacsatolt Felvidékre olykor nem engedték be. „Műfajában” alig különbözik az előbbi tévedéstől, hogy a szerző több politikumot vél

felfedezni Dudás megnyilatkozásaiban, mint amennyit azok valójában tartalmaztak. Így elmentmondás keletkezett, amikor a szerző – kitűnően – elkészítette Dudás pszichogramját. A recenzens viszont kétségbe vonta volna Dudás vallomásának őszinteségét.

Magyarország az elmúlt években konferenciaország lett. Sajnos. Így még egy szánalmas könyv megjelenésének is örülni lehet. Akár Chestertonra is gondolva: egy rossz könyv mindig többet árul el szerzőjéről, mint a pozitívan értékelhető mű.

Eörsi László kitűnő könyvet írt, amely nem konferenciára készült.

Vargyai Gyula

KÉPESKÖNYV. BILDERBUCH. PICTURE BOOK

Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok, Szerk.: Szijj Jolán

(*Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2003, 2., bővített kiadás, 196 o.*)

A budapesti HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárának nagy múltú „Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok” sorozatában örvendetes módon már második kiadásban jelent meg a gyűjtemény legérdekesebb és leglátványosabb hadtörténelmi forrásainak fakszimile kiadása. (Az első kiadás *A Hadtörténelmi Levéltár Képeskönyve* címmel 2000-ben jelent meg.) Külön öröm, hogy a korábbi, egyébként igényes és alapos magyar nyelvű levéltári ismertetés mellett a bevezetőt és az iratok tartalmi ismertetését most már német és angol fordításban a nemzetközi nagyközönség is haszonnal forgathatja.

Az első fejezetben 13 tétel az 1529 és 1698 közötti időszak forrásaiból nyújt reprezentatív válogatást, többek között Kőszeg 1529-es védelméről, Dobó István, I. Ferdinánd, Basta György, vagy éppen Apafi Mihály leveleit téve közzé. A második fejezet 5 tétele a Rákóczi-szabadságharcra emlékezik, többek között II. Rákóczi Ferenc és béri Balogh Ádám saját kezű levelének közreadásával. Nem kevésbé gazdag az 1722 és 1849 közötti időszak forrásaiból nyújtott válogatás, amiben Mária Terézia eredeti aláírásában, Napóleon kiáltványában gyönyörködhetünk. A nem oly régen ünnepelt 1848–1849-es évforduló „kiadványdömpingjére” való tekintettel visszafogott, de szintén jól válogatott a forradalom és szabadságharc

időszakába bevezető források köre, köztük Kossuth Lajos leveleivel. Az Osztrák–Magyar Monarchia időszakába 19 forrás enged bepillantást, köztük Ferenc József, Andrássy Gyula autográf irataival. A kötetet záró 14 dokumentum pedig az 1918 és 1945 közötti időszakot tekinti át az 1918. december 1-jei magyar katonai eskütől a „Magyar Hadimúzeum” parancsnokának, dr. Erdélyi Gyula ezredesnek 1945 nyarán kelt, az épület háborús kárainak helyreállításáról szóló jelentéséig.

A válogatás erényei nem kis részben abból fakadnak, hogy a szerkesztő túllépett a hagyományos szűklátókörű levéltárosi szemléleten, mely szerint csak a kézirásos dokumentum az értékes. Jó érzékkel vette észre, hogy a hadsereg gépirású, illetve nyomtatott irattermelésének bemutatása lehetővé teszi a katonai irattípusok tartalmi és nyelvi (latin, német, magyar) sokszínűségének érzékeltetését is. A kézzel készült váralaprajzok, várlátképek (így például Belgrád színezett képe 1722-ből), hadrendek jelentőségéből persze semmit sem von le az előbbi megállapításunk, ugyanakkor a katonai hirdetmények, miniszteri körlevelek, hírlapi tudósítások és cikkek, tábori levelezőlapok, szabadságos igazolványok, katonai behívók és kitüntetések (így pl. az Ezüst Vitézségi Érdemérem leírása 1789-ből) legalább annyi újdonságot jelentenek az olvasónak.